

De viktigaste ledarna i det nya spanska partiet *Podemos*, inklusive *Pablo Iglesias*, har hämtat mycket av sin politiska inspiration från den argentinske statsvetaren Ernesto Laclau. Denne brukar betecknas som en "postmarxistisk" teoretiker, dvs han är på viktiga punkter kritisk mot marxismen. Laclau har haft inflytande på vänstern även i andra delar av världen, inklusive i Grekland (grekiska *Syriza*) och i Latinamerika. Också i Sverige finns det de som visat intresse för hans idéer (t ex tidskriften *Fronesis*). Därför så kan det vara på sin plats att titta närmare på hans teorier.

Se även artikelsamlingen [Den europeiska vänsterpopulismen – exemplet Podemos](#)

MF

HUR SKA UTSPRIDD KAMP KUNNA FÖRAS SAMMAN?

Ernesto Laclau, Podemos inspirationskälla

Av Razmig Keucheyan och Renaud Lambert

Ur *Le Monde Diplomatique*, september 2015

Mot korruption, europeiska diktat och stora onödiga projekt: mängden av protester står i kontrast till en känsla av politisk vanmakt. Hur ska alla enskilda strider få de kollektiva strängarna att ljuda? Genom en ny form av populism, hävdade Ernesto Laclau, en argentinsk intellektuell. Han har fått stort inflytande inom den radikala vänstern i Spanien, men hans synsätt förtjänar en kritisk bedömning.

Varför lyckas de och inte vi? Det är en fråga som förföljer den radikala vänstern i Europa alltsedan *Podemos* började växa. Ledningen för denna unga spanska gruppering förklarar glatt sin framgång med att man medvetet valt en populistisk inriktning och att man följer rekommendationerna från Ernesto Laclau (1935-2014), argentinsk intellektuell och professor i statsvetenskap vid universitetet i Essex i Storbritannien mellan 1973 och 1997. Hans idéer har försett dem med en speciell fördel: att kunna föra samman den mångfacetterade karaktären hos alla de krav, som uppstått kring 15-M-rörelsen (15-M står för "15 maj", den stora folkliga protesterörelse, som startade i Spanien i maj 2011) och ge nytt liv åt begreppet allmänintresse. Men det hela reser många frågetecken.

1985 publicerade Laclau *Hegemony and Socialist Strategy*¹ tillsammans med den belgiska filosofen Chantal Mouffe, hans hustru. Hans tes – där insikterna skymms av en stundtals svårsmält akademisk rotväliska – bygger på följande konstaterande: "misslyckandena" för Sovjetunionen och uppkomsten av nya rörelser i samhället (feminism, etniska, nationella och sexuella minoriteters kamp, kärnkraftsmotståndet, osv) har förvärrat krisen inom vänstern. För att övervinna den måste man äntligen avgöra en debatt som rasat i mer än hundra år: dög "marxismens begreppsvärld" verkligen om man ville förstå dagens samhällen?

Nej, svarar författarna omedelbart. Om samhällets organisation och den kamp som pågår där bara var beroende av rent sociologiska fakta "skulle det inte finnas något utrymme för politik som autonom verksamhet", hävdar Mouffe och Laclau. Även om marxismen består av en oändlig mångfald (och oenig i just den frågan) bygger den ändå på "att klasserna är det avgörande och där politisk identitet bygger på sociala aktörers ställning i produktionen", säger

¹ Ernesto Laclau och Chantal Mouffe, *Hegemony and Socialist Strategy*, Verso, 1985. [svensk översättning: *Hegemonin och den socialistiska strategin*, 2008]

Mouffe i en i år utgiven bok, där hon intervjuas av Podemos politiske sekreterare Iñigo Errejón.²

Enligt Mouffe existerar inte klasser och heller inte någon klasskamp: det är, enligt henne, ett ”stereotyp” synsätt och för övrigt egentligen ”nästan innehållslöst”.³ Politisk identitet beror inte på ekonomiska och samhälleliga faktorer, utan enbart på konstruktioner utformade genom ”diskurser”. Men om mediernas betydelse för att utforma diskursen har författarna inget att säga. Trots att det pågår en diskussion om massmediernas avgörande politiska roll i samhället. Laclau och Mouffe tar upp dem bara för att uttrycka sin belåtenhet över deras förmåga ”att i grunden skaka om traditionella identiteter” och verka för ”en demokratisering av kulturen”.

När klasserna väl spolats undan och diskursen satts i centrum blir fältet fritt för den strategi som Laclau drar upp i sin andra bok: *On Populist Reason*, som kom 2005.

Enligt Laclau svarar populismen mot en speciell form på samhället. Normalt samverkar olika sociala aktörer med staten och ställer specifika krav: lärare kräver mindre klasser, medan småhantverkare kräver skattelättnader; miljöaktivisterna satsar på kampen mot klimatuppvärmningen och i nästa läge uppstår en rörelse som vill att man ska börja med att ändra konstitutionen, osv. Laclau talar om ”olikheternas logik”.

En produkt av peronismen

När makthavarna inte vill (eller inte kan) tillgodose dessa olika krav – som inte har något naturligt samband mellan varandra – inträffar att ”en rad olikheter upprättar en relation av jämvikt mellan varandra”. Skillnaderna suddas ut och nu uppstår ett läge då olika missnöjesyttringar för en tid kan förenas. När till exempel tredje ståndet klev fram på den politiska scenen under Franska revolutionen krävde man inte bara att få sin plats inom den rådande ordningen: det välte omkull den och framställde sig som den sanna företrädaren för nationell legitimitet. Enligt Laclaus synsätt talade man då för hela samhället och inte längre enbart för dem som man direkt företrädde.

Laclau och Mouffe, som inte tvekar att antyda att de utvecklat Antonio Gramscis tankar⁴ och rent av gör gällande ”att det är slutsatser som han skulle ha kommit fram till om han levat i vår tid [sic]”⁵ gör följande förtydligande: ”Denna relation, där ett särintresse övergår till att företräda ett allmänintresse som det inte är relaterat till, blir vad vi kallar en hegemonisk relation.” Då omvandlas plötslig ”pöbeln”, en uppsplittrad grupp, till ”folket”: ett ”vi” som finner sin identitet i den kamp där det hamnar i motsättning till makthavarna, ”de”.

Som alla intellektuella är Laclau en produkt av historien. Först och främst Argentinas, och mer specifikt peronismen, en politisk företeelse som betraktas som det klassiska exemplet på den populism, som såväl vänstern som nyliberaler lika lätt kan åberopa.⁶ I unga dagar var Laclau, som stod nära vänsterperonisten Jorge Abelardo Ramos, aktiv inom den nationalistiska revolutionära vänstern. Några årtionden senare stödde han aktivt först Nestor Kirchner, president 2003-2007, och därefter dennes hustru Cristina, som varit president sedan 2007.

Laclau har också påverkats av franska poststrukturalistiska tänkare: ”Det var vid en tid då verk av författare som Michel Foucault, Jacques Lacan och Jacques Derrida blev viktiga”,

² Iñigo Errejón och Chantal Mouffe, *Construir pueblo. Hegemonía y radicalización de la democracia*, Icaria Editorial, Barcelona, 2015.

³ Ernesto Laclau, *On Populist Reason*, Verso, 2005.

⁴ Se Razmig Keucheyan, ”Gramsci, une pensée devenue monde” [Gramsci, ett tänkande som blivit mode], *Le Monde Diplomatique*, juli 2012.

⁵ Errejón och Mouffe, *a.a.*

⁶ Juan Domingo Perón var president i Argentina från juni 1946 till september 1955, därefter mellan oktober 1973 och juli 1974.

säger Chantal Mouffe i intervjun med Errejón. ”*Deras arbeten försågs med teoretiska verktyg som gjorde det möjligt för oss [...] att utarbeta vår syn på samhället som diskursivt område, som produkt av oviktiga politiska uttryck, som egentligen hade kunnat uppstå i en helt annan form.*”

Samtidigt som man betonar ”*icke-bestämtheten*” som ”*förutsättning för all samhällelig identitet*” vill de båda författarna undvika ett av de blindskär som denna tankeströmning riskerade att fastna på. Om den logik som är ute för att ”dekonstruera” identiteter drivs till sin ytterlighet kan den hamna i en återvändsgränd: politisk aktivitet kan få svårigheter, eftersom den går ut på att föra samman grupper som rent allmänt är oförenliga med varandra samtidigt som olikheterna respekteras. ”*Vårt bidrag bestod i att förena poststrukturalismen med Gramsci*”, säger Mouffe. ”*Att erkänna mångfalden i kampen var inte tillräckligt, det gällde att sammanföra dem. [...] Vi lade fram idén om att för att kunna agera politiskt måste dessa olika protester artikuleras och en kollektiv vilja skapas.*” Med andra ord, jämviktsmekanismen skulle göra det möjligt att överbrygga motsättningen mellan särintressen och det universella.

Trettio år senare drar Podemos politiske sekreterare slutsatsen att bokens innebörd har förändrats: även om den uppmanar vänstern ”*att överge sin universella diskurs*” skulle dess egentliga betydelse nu mindre bestå i kritiken av ”*klassintressena*” än av den implicita kritiken av ”*en steril postmodernism*” – synsättet att allt är lika mycket värt eftersom det finns lika många verkligheter som individer. ”*Tidsandan har förändrats så mycket att boken nu, i ett helt annat perspektiv, gör det möjligt att försvara tanken på att det mycket väl finns ett allmänintresse, trots uppsplittringen av samhället*”.⁷

För att detta ”*populistiska överskridande*” av olikheterna ska fungera krävs dels en chef, en ledare, i stånd att förkroppsliga vart och ett av de olika kraven; dels existensen av ”*betydelsebärande tomrum*”, symboler, språkliga eller andra, av olika inriktning. Det medger Laclau för övrigt själv också: populismen innebär en viss form av obestämthet, rent av politisk vaghet. Uppkomsten av ”*folket*” får här en närmast undergörande dimension. Och ovaraktig: i själva begreppet kedjor av jämvikt (att olika särintressen under en tid kan länkas ihop) ligger att de måste upphöra.

På samma sätt innebär den heterogena värld, som Laclau målar upp, att han inte kan identifiera vilka ”*folket*” måste organisera sig mot. Om man talar om ”*kasten*” (*la casta*) som Podemos gör, går det då verkligen att urskilja vilka som bär det verkliga ansvaret för krisen i Spanien hos de olika sektorer den består av? Det vaga i begreppet blir ett hinder för analysen av vilka taktiska allianser som kan upprättas mellan en del av dess beståndsdelar. Något som Podemos fått inse efter kommunalvalen i maj⁸, men frågan finns kvar, om man inte ska inbilla sig att rörelsen får majoritet direkt. Men Laclaus inställning att alla former av jakobinism måste avvisas avspeglar också en del av vänsterns vilja att upprätta en socialism helt byggd på avståndstagande från vad som går att lära av erfarenheterna i Sovjetunionen. Författarna till *Hegemony and Socialist Strategy* tar avstånd från leninismen, som ju ändå även den ägnade sig åt frågan om den politiska kampen, som betecknas som ohjälpligt auktoritär och skyldig till ”*att i avsevärd mening ha avlovat marxismen dess mångfald*”. Att tänka sig att motsättningen mellan de stora samhällskrafterna skulle lösas genom den enas seger över den andra skulle innebära ”*ett totalitärt försök*” att bortse från den grundläggande karaktären i samhällets antagonismer och ”*förneka mångfalden i syfte att införa enhet*”. Följaktligen ”*kan inte vänsterns uppgift vara att avfärda den liberalt-demokratiska ideologin [som handlar om att försvara och tillgodose individuella rättigheter], utan i stället att fördjupa och utvidga den i riktning mot en radikal och mångfacetterad demokrati*”. En del socialister anser inte att

⁷ Errejón och Mouffe, *a.a.*

⁸ Se Pablo Iglesias, ”Podemos, ‘notre stratégie’”, *Le Monde Diplomatique*, juli 2015.

demokratin är medlet utan resultatet. För Laclau handlar det om motsatsen: den utgör utgångspunkten för en socialistisk strategi.

Återstår frågan om målgången. För Laclau skriver inte särskilt mycket om vad som ska hända efter valsegern. Även om han nämner att kapitalismen ska störtas är inte det kapitalistiska systemet föremål för någon djupare analys, lika lite som dess förmåga att påverka och smitta ned alla sfärer inom samhällslivet. Därför blir det svårt att urskilja vilka alternativ Laclau förespråkar. I avsaknad av verktyg för en klassanalys förblir talet om att skapa ”en annan värld” vagt. Som den brittiske statsvetaren Andrew Gamble uttryckte det: ”*Skär bort begreppet klass och socialismen smälter samman med liberalism*”.⁹

Om Laclau kunnigt skildrar stunder av politisk oro, då en ledares karisma förmår mobilisera viktiga delar av befolkningen, har han inget att säga om hur frigörelsen ska kunna bli varaktig med nya demokratiska institutioner. Och vilka är de organisationer som ska ägna sig åt att genomföra den samhällsomvandling, som ska tillgodose de krav jämviktskedjorna kämpat för? Tillfälliga allianser som hela tiden måste återaktiveras? ”Populistiska” partier? Där erfarenheten har visat att de genom att klippa av alla konflikter mellan ”ledare” och ”folk” banar väg för de mest äventyrliga påhitt.

Programmatisk vaghet

Tittar man närmare på institutionerna kan man också konstatera att de olika former av ”populism”, som fungerat i Latinamerika, en kontinent där institutioner och representativ demokrati är nya företeelser och staten dåligt utbyggd, inte med nödvändighet gör det i länder med en längre demokratisk tradition.

I Spanien satsar Podemos antagligen medvetet på att underbygga denna programmatiska vaghet. Gruppens ledare, där de flesta är lärare i statskunskap, har analyserat konsekvenserna av utvecklingen av det spanska samhället sedan mitten av 1980-talet. Många arbetarbarn har börjat på universiteten och lärt sig att inte längre identifiera sig med föräldrarnas sociala bakgrund, även om de numera ofta har det sämre än de. Insikten om den sortens klassmässiga störningar – som också går att hitta på andra håll – har fått Podemos att satsa på att referera till ”folket” och inte till mer precisa kategorier ur sociologisk synvinkel.

Men när ”folket” väl upprättats, hur ska man då avgöra olika prioriteringar och välja mellan ibland mot varandra stridande krav från de lärare, hantverkare och miljöaktivister vi talade om tidigare? Hade partiets beslut (som kritiserats) att stödja den ”biståndsplan” till Grekland, som antogs den 13 juli¹⁰ varit möjligt om man haft ett ideologiskt striktare program?

Medan arbetarrörelsen försvagats och de flesta sociala proteströrelserna är på tillbakagång har Laclau försett Podemos med teoretiska verktyg som väckt genklang i det spanska samhället. Men ledningen för det unga partiet har inte fel när de framhåller att framgångarna sannolikt mest beror på den speciella situation de kommit till uttryck i: ett ekonomiskt bakslag kombinerat med en politisk kris; uppkomsten av den stora 15-M-rörelsen. Det är sannolikt den som de som vill följa Podemos i spåren borde ha för ögonen.

Razmig Keucheyan är bl a författare till boken *Hémisphère gauche. Une cartographie des nouvelles pensées critiques*, Zones, Paris, 2010.

Renaud Lambert ingår i redaktionen för *Le Monde Diplomatique*.

Översättning: Björn Erik Rosin

⁹ Andrew Gamble, ”Class politics and radical democracy”, *New Left Review*, juli-augusti 1987.

¹⁰ Se Yanis Varoufakis, ”Leur seul objectif était de nous humilier” ”Deras enda mål var att förödmjuka oss”, *Le Monde Diplomatique*, augusti 2015.

Ernesto Laclau på svenska

Av Ernesto Laclaus böcker finns i svensk översättning *Hegemonin och den socialistiska strategin* (2008), skriven tillsammans med Chantal Mouffe. Dessutom ingår artiklar av Laclau i *Demokratisk ekonomi* (Fronesis 2015) och *Fronesis 34 Kampen om folket* (2010).

Laclaus teorier utsätts för en grundlig kritik utifrån en marxistisk utgångspunkt av Ellen Meiksins Wood i boken *The Retreat from Class* (1998) som till stora delar finns översatt till svenska: [Övergivandet av klassbegreppet. En ny "sann" socialism.](#)